

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
SECȚIA FILOSOFIE

FILOSOFIA ARTEI LA TUDOR VIANU

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. Univ. Dr. Vasile MUSCĂ

Student – Doctorand:

Maria KIS

2 0 1 5

CUPRINS

Introducere: *Opera de artă „punctul suprem” al operei de cultură*

PARTEA I. PERENITATEA FILOSOFIEI LUI TUDOR VIANU

Capitolul I. Estetica operei de artă la Tudor Vianu

1. 1. <i>Preliminare generale a istoriei estetice</i>	13
1. 2. <i>Opera estetică la Tudor Vianu</i>	29
1. 3. <i>Caracteristici generale ale esteticii</i>	36
1. 4. <i>Receptarea operei de artă</i>	40
1. 5. <i>Spațialitatea culturilor. Relația timp și</i>	44
1. 6. <i>Dualismul artei în filosofia lui Tudor Vianu</i>	48

Capitolul II. Filosofia operei de cultură la Tudor Vianu

2. 1. <i>Despre cultură din studiile lui Tudor Vianu</i>	60
2. 2. <i>Filosofia culturii la Tudor Vianu</i>	65
2. 3. <i>Teoria valorilor și problematica originalității valorilor la Tudor Vianu</i>	79
2. 4. <i>Activismul cultural – activitate creatoare de valori culturale</i>	87
2. 5. <i>Idealul cultural ca activism cultural</i>	93
2. 6. <i>Ideea de perfecțiune în artă</i>	103

PARTEA II MODERNITATEA UNUI CONCEPT: *Activismul Cultural*

1. <i>Educația și experiența în practica activismului cultural</i>	108
2. <i>Proiecte și realizări</i>	114
2. 1. <i>Natura, inspirație artistică</i>	117
2. 1. 1. <i>Descrierea proiectului</i>	119
2. 1. 2. <i>Etapele finale</i>	123
2. 1. 3. <i>Copiii & Artele – Ghid de bune practici</i>	128

2. 2. <i>Omul în societate, Omul ca artist</i>	130
2. 2. 1. Descrierea proiectului	132
2. 2. 2. Etapele finale	134
2. 3. <i>Pe urmele istoriei</i>	139
2. 3. 1. Descrierea proiectului	141
2. 3. 2. Etapele finale	142
CONCLUZII: <i>Arta ca interferență a comunicării</i>	147
Bibliografie	152
Anexe	156

FILOSOFIA ARTEI LA TUDOR VIANU

Cuvinte cheie: estetică, finalism și simț istoric, atitudine estetică, originalitate, autonomia perfecțiunii, opera de artă, totalitatea și unitatea artei, dualismul artei, cultură, artă, frumos, sentimental, naiv, creativitate, activism cultural, sistemul valorilor, condiții, mijloace, idealurile culturii, idealul clasic al omului, natura, spirit, suflet, actul viu, timp și spațiu, prometeu, bunuri, conștiința, eul transcendental.

Rezumat:

Lucrarea cu titlul *Filosofia artei la Tudor Vianu* reprezintă o încercare de investigare a aspectelor esteticii și filosofiei culturii, fundamentată de Tudor Vianu, cu scopul de a readuce în actualitate gândirea filosofică și estetică profundă ce îl caracterizează și polaritățile luptei de idei sau direcțiile divergente, contrazicerile sau revenirile, mereu aflate în slujba unui progres preconizat ca specific perioadei interbelice.

Apelând la ideile definatorii ce privesc esența artei și a esteticului, atât în plan istoric-evolutiv cât și în particularul prezenței lor în teoriile lui Tudor Vianu, au constituit punctul de plecare al acestui demers, urmărit pe tot parcursul activității sale într-o perspectivă analitică care este dat de statutul filosofic inițial al esteticii, devenită, din secolul XX încoace, disciplină fundamentată științific, în care își găsesc locul nu numai critica de specialitate cât și, spre exemplu, teoretizările categoriilor estetice, pe deplin aplicabile artei românești actuale.

Cercetarea noastră încearcă o abordare sintetică, urmărind traseul formării intelectuale a lui Tudor Vianu și o serie de considerații legate de contribuția originală în fundamentarea unei noi filosofii a culturii care vine dinspre formația sa de teoretician al esteticii filosofice de influență neokantiană, a cărei notă caracteristică era dată de examinarea artei prin prisma celor mai noi teorii filosofice, cu accent asupra „operei” și a „valorii” ei – ca și creație artistică ce așază omul în centrul adresabilității ei.

Elementul de noutate al lucrării de față constă în unghiul aparte din care tratăm noi acest mult dezbătut subiect al esteticii și filosofiei culturii la Tudor Vianu, nu atât de

exegeza teoretică, la care, trebuie să recunoaștem că aderăm ideatic mai puțin, cât de modalitatea practică prin care am dorit să demonstrăm perenitatea ideilor filosofice cuprinse în conceptul de *activism cultural*, inițiat de Tudor Vianu.

Experiența proprie, rezultată din efortul unei continue dezvoltări profesionale, mai ales în plan artistic și comunicațional, mi-a permis reiterarea acestui subiect al *activismului cultural* – datorită modernității conceptului – prin implicarea lui integratoare în cadrul unor proiecte multiculturale și interdisciplinare, de mare actualitate. Căci este necesar ca, în această lume a „oamenilor singuri”, aparent atât de bine, și în timp real, „informați” și „interconectați”, să mai existe și oameni care cred în tinerețea sufletului, care nu au uitat să comunice între ei, despre ei, despre prietenie sau preocupări comune, nu prin intermediul spațiului virtual, ci, față în față, direct. Actul viu al comunicării – mai ales în planul unificator al artelor complementare – este, credem, „comentariul particular” propus de această teză de doctorat.

Inversând abordarea cercetării, adică de la practică la concepte teoretice, deja fundamentate, am „redescoperit” noutatea unui subiect filosofic. Aceasta este calea prin care am dorit a fi originali – pe o tematică atât de dezbătută, consacrată, la nivel universitar, cum este estetica filosofică a lui Tudor Vianu: ca cercetarea științifică, sprijinită pe „fapte” de natură artistică și culturală, integrate în „viața cetății”, care să vină în sprijinul și în argumentarea cercetării pur teoretice, prin „actul viu” al cunoașterii prin artă.

Am reliefat în teza noastră faptul că tematica relevantă, aleasă din „*corpus-ul viu*” al esteticii românești aduce în prim plan ideile despre *frumos și artă*, ca linii directoare, existente de fapt și în estetica universală și regăsite, într-o coloratură particulară, în tradițiile gândirii noastre filosofice și critice.

Lucrarea noastră este structurată în două părți, **Partea I – Perenitatea filosofiei lui Tudor Vianu** cuprinde două capitole, gândite și ordonate sistematic și cronologic iar **Partea II. „Modernitatea unui concept: *activismul cultural*”** unde centrarea pe frumos și artă induce nu numai o anumite metodologie în abordarea subiectului, ci și o componentă didactic-expozitivă, demonstrabilă aici prin proiectele educaționale, interdisciplinare, precedate de o **Introducere - Opera de artă – „punctul suprem” al operei de cultură** urmate de **Concluzii, Bibliografie și Anexe.**

În primul Capitolul: **Estetica operei de artă la Tudor Vianu –1.1.Preliminării istorice ale gândirii estetice românești; 1.2. Opera estetică la Tudor Vianu; 1.3. Caracteristici generale ale esteticii la Tudor Vianu; 1.4 .Receptarea operei de artă; 1.5. Spațialitatea culturilor. Relația timp și spațiu; 1.6. Dualismul artei în filosofia lui Tudor Vianu**, am surprins esența perspectivei culturale și axiologice în gândirea estetică, alături de rolul *valorii estetice* în sfera culturii, urmate de câteva mărturii despre interesul esteticianului român față de probleme de referință din domeniile istoriei literare, esteticii, morfologiei culturii, care prefigurează direcțiile gândirii estetice și axiologice incluse de Tudor Vianu în cercetările sale.

Consacrat prin studiul teoriilor filosofice despre cultură – de la Antichitatea greacă la Umanismul Renascentist și până la ideile și concepțiile diverselor sferă ale culturii moderne din Europa Occidentală – Tudor Vianu se impune, în efervescenta perioadă interbelică a gândirii românești, odată cu conturarea propriei concepții sistemice despre rolul și funcțiile culturii, atât ca parte a unui întreg filosofic și estetic de esență spiritual-umanistă, cât și ca vector determinant al unui *activism cultural* efectiv implicat în „viața Cetății”. Perioada de după Primul război mondial, concretizată prin numeroase manifestări în domeniile și formele de creație și cultură, de la literatură și artă până la metafizica particularului lor limbaj, ce aspectează nu numai comunicarea academică cât și nou-înființatele Universități populare – care au fundamentat practic filosofia culturii ca specialitate de sine-stătătoare – a fost și rămâne un teritoriu al dezbaterilor de specialitate care încă preocupă numeroși oameni de cultură, esteticieni sau istorici ai filosofiei artei, dornici a integra spiritualitatea specificului românesc în universalitatea unei gândiri de factură europeană.

Parcursul cercetării noastre aduce referiri la personalitatea prestigioasă, de anvergură europeană, a lui Tudor Vianu, care reprezintă pentru cultura noastră un reper important, atât ca ilustru gânditor, estetician sau filosof al culturii și al valorilor ei, cât și ca istoric, teoretician și critic literar, stilist, eseist, scriitor și traducător, devotat ideii de perfecțiune universal-integratoare a gândirii noii intelectualități românești.

De asemenea, expunerea *teoriei despre cultură și valoare* slujește și ca suport demonstrativ al temeinicei pregătiri filosofice a lui Tudor Vianu, cu referință la curentele

de idei ale epocii sale, care plasau în prim-planul abordărilor filosofice problema *culturii* și a *istoriei*, tendințe considerate a fi continuări firești ale filosofiei kantiene și postkantiene. De aici și necesara subliniere a rolului important pe care l-a avut școala și spiritualitatea germană în formarea și maturizarea gânditorului român.

Consecvent idealului schillerian al „omului frumos,” cu armonia dintre rațiune și sensibilitate, opera lui Tudor Vianu a crescut odată cu amplificarea cunoașterii omului de cultură însuși: s-a construit pe sine odată cu opera sa.

Tipologia profesorului-cercetător îndeamnă la ordine și sistematizare și este remarcabilă pledoaria autorului *Esteticii* pentru „justificarea ideii de sistem” în *Proiectul de Prefață* (1938) și *Prefață la ediția a II-a* (1939), care a fost inclus în *Studii de filosofie și estetică*, prin care mărturisește că a urmărit prezentarea problemelor „într-o ordine rațională și sistematică”¹, crescută din nevoile unui curs universitar și întemeiată pe o anumită înțelegere a artei, o clarificare a conceptului său de sistem filosofic.

În primele decenii ale secolului XX, se intersectau două direcții ale mișcării de idei europene: *psihologizarea filosofiei*, consecință a idealismului postkantian și *sociologizarea filosofiei*, consecință a pozitivismului, ambele situând în centrul interesului două probleme a căror conexiune este evidențiată de noile cercetări filosofice: *problema culturii și cea a istoriei*.

Ne-am propus să urmărim cum gândirea estetică a lui Tudor Vianu duce la fundamentarea Filosofiei culturii, ca teorie a culturii moderne: criza culturii și posibilitatea soluționării ei, autonomia valorilor și idealul culturii, ideea de activism cultural.

Filosofia, deși recunoaște că formele gândirii nu pot epuiza viața, nu poate totuși renunța la concept, întrucât scopul ei nu este trăirea vieții, ci cunoașterea ei. Esteticianul considera că *sistemul este forma cea mai înaltă a gândirii*, iar Estetica domniei sale este destinată cunoașterii, nu contemplării, este o „încercare modestă și exactă”², în care „prelucrează” conținuturile, folosind noțiuni clare, ordonate sistematic. Caracterul sistematic al esteticii se manifestă în două moduri: *totalitatea și unitatea domeniului*

¹ Ion Ianoși, *O operă estetică - O estetică a operei!*, în Tudor Vianu, *Estetica*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. XI

² *Ibidem*, p. XII

artistic. Articulația internă a cercetării estetice care întregeste ideea de sistem, este rezultatul efortului de a înțelege totalitatea artei din perspectiva unității ei.

Tudor Vianu a optat pentru aprofundarea fenomenului artistic în latura lui ca activitate de muncă, cu motivul și credința într-o *superioară înțelegere a rolului artei în civilizația modernă a muncii*. În tratat această idee este mai mult un aspect special și nu focalizat pe *ideea artei ca o formă perfectă a muncii*, despre care aduce lămuriri în câteva capitole ale Esteticii. Tudor Vianu invocă două concepții diferite despre artă, și anume, cea naturalistă, a lui Johann Wolfgang von Goethe, și cea idealistă, a lui Friedrich von Schiller, pentru a evidenția dubla apartenență a artei la natură și la tehnică, unde operele de artă ating originalitatea și autonomia perfecțiunii. Considerate ca structuri estetice, operele de artă sunt „*rezultatele cele mai autonome ale muncii omenești*.”³

Cuprins în ultimul capitol al *Esteticii, Receptarea operei de artă*, esteticianul Tudor Vianu, prezintă analiza teoriei emoției estetice, de la Platon până la teoria simpatiei estetice. Observația adusă de estetician se rezumă la noțiunea frumosului, și mai cu seamă a frumosului artistic, precizând că acestea nu produc o singură emoție estetică, ci o serie de emoții estetice coexistensive cu durata percepției ei și are „*la temelie ei o anumită reprezentare metafizică și epistemologică despre natura acestor fenomene*.”⁴

Starea afectivă favorabilă receptării artei este *atitudinea estetică*, care implică un element volitiv, unele impulsuri și inhibiții, pe care Tudor Vianu le examinează cu finețe.

În momentul de corelaționare a artei cu creatorul ei, receptarea estetică ia forma trăirii *stilului sau originalității*. Elementele de apreciere care intră în procesul receptării artei sunt distribuite în două trepte: *intuițiile și judecățile de apreciere*. În categoria intuițiilor apreciative intră *gustul*, pe care Tudor Vianu îl analizează atent. *Varietatea, iraționalitatea și spontaneitatea* senzațiilor gustative, sunt cele trei motive pentru care gustul a ajuns să denumească facultatea valorilor intuitive în artă.

Opera de artă, conform viziunii lui Tudor Vianu, trebuie abordată deopotrivă din perspectiva *estetică și istorică*, pentru a le putea ierarhiza în unitatea acelorași serii istorice. Ierarhizarea operelor de artă este posibilă și după un „*anumit coeficient*

³ Tudor Vianu, *Artă, tehnică și natură*, în *Estetica*, ediție citată, p. 78

⁴ Idem

subiectiv” derivat din trăirea lor, numit de estetician *adâncimea artistică*. În evoluția gândirii estetice a lui Tudor Vianu, observăm că „*adâncimea*” devine o nouă problemă a meditației lui, care este tridimensională: vitală, intelectuală și spirituală.

În ampla sa construcție teoretică a *Esteticii*, Tudor Vianu, dă o explicație completă fenomenului artistic, prezentând toate formele și momentele, care îl realizează în conexiunile lui cu natura, cultura și societatea.

Finalism și simț istoric în estetică, deschide un prim capitol al *Dualismului artei*, unde Tudor Vianu, valorifică minuțios tratatul lui Friedrich von Schiller „*Despre poezia naivă și sentimentală* (Ueber naive und sentimentalische Dichtung)”⁵ pentru a prezenta dezbaterea generală despre înțelegerea istorică a artei ca fenomen crescut din etosul profund al unei culturi. Plecând de la raportul poetului față de natură, marele scriitor și estetician german distinge cele două tipuri de poezie, naivă și sentimentală. Germanismul în devenire urmărește atent ecourile disputei dinspre istoria literară franceză înspre literatura germană. Progresivismul veacului al XVIII-lea nu a permis conștiințelor să se deprindă a disocia între valoare și valorizare. Tudor Vianu reține faptul că prețuirea valorilor culturale încetează a mai fi o operă intelectuală de comparație cu un ideal transcendent realității respective și devine continuarea firească a actului de retrăire a valorilor pe cale simpatetică, în sensul de a urmări în răsunetul personal, energia, unitatea și consecvența acelei valori.

Am evidențiat, în continuarea lucrării, diversitatea idealurilor artistice în istoria lumii despre care Tudor Vianu notează cu minuțiozitate locul pe care-l conferă G.W.Fr. Hegel artei, în mișcarea sa dialectică și despre estetica lui, care dovedește o mare finețe de a înțelege caracterul tipic al culturilor și artei trecute, pe când considerate în întregul ei sistematic, ea manifestă mai degrabă o predispoziție anti-istorică. Pozițiunea finalistă pe care o ocupă G.W.Fr. Hegel față de procesul universal îl conducea către acea prețuire personală a artei pe care am observat-o ca fiind opusă simțului istoric, dar trebuie menționată și împrejurarea conform căreia el dispune de o definiție a artei bazată pe

⁵ Friedrich Schiller, *Despre poezia naivă și sentimentală*, în vol. *Scrieri estetice*, Traducere și note de Gheorghe Ciorogaru, Editura Univers, București, 1981, p.372 *Das Wertungsproblem in Schillers Poetic*, București, 1924

examinarea unei singure epoci artistice și întrebuințată apoi la valorificarea tuturor celorlalte.

Am remarcat cu interes în continuarea studiului, conceptele vizionare pe care Friedrich Nietzsche încerca să le perfecționeze în tendința romantică și să introducă în speculația modernă câteva rezultate care erau nelipsite ca trebuință. Distincția schilleriană dintre „naiv” și „sentimental”, aprofundată în sensul filosofiei culturii a lui Fr. Nietzsche, pune bazele problemei dualismului estetic. Ceea ce îl deosebește pe Fr. Nietzsche de romantici este idealul de cultură pe care și-l propune. „Cultura, scrie Nietzsche, este, înainte de toate, unitatea stilului artistic în toate manifestările de viață ale unui popor.”⁶ Punctul de vedere nietzscheean a înfrățit pentru totdeauna estetica cu filosofia culturii, notează Tudor Vianu, iar arta a fost concepută ca expresie a vieții culturale și o formulă cu trecere și în alte cercuri, pe care l-a analizat în comparație cu Școala franceză.

Tudor Vianu, prin studiul său, nu ezită să ne plaseze într-un plan al fenomenalității, când vorbește despre conceptele lui Arthur Schopenhauer, dorind să ne familiarizeze cu panteismului său, unde susținea că „voința universală” este „realitatea ultimă a lumii”. După filosoful german, arta rămâne un caz fericit, dar excepțional al cunoașterii. Principiile lui A. Schopenhauer au avut o influență generală asupra lui Fr. Nietzsche, care a fost pusă de mai multe ori în lumină. Față de omul intelectual al „luminilor”, romantismul afirmase primatul vieții sentimentale, al cărui ideal era *omul pasional*. Dezvoltând idea pe această linie, A. Schopenhauer ajunsese la concluzia că „sub clocotul pasiunii stă voința de a stăruie în viață, năzuind mereu către propria sa afirmare, neîncetat contrazisă și înfrântă chiar din pricină că aspirația sa nu cunoaște sațiu.”⁷

Printre cercetătorii pe care i-a analizat, Tudor Vianu, observăm cum preocuparea de a stabili corelativitatea a fost mai intensivă decât aceea de a stabili specificitatea valorii artistice.

„Estetica a deschis, în fața lui Tudor Vianu trei câmpuri de cercetare, ordonate în spiritul unei cuprinzătoare triade hegeliene: unul general (filosofia culturii și teoria

⁶ Tudor Vianu, *Dualismul Artei în Studii de filozofie și estetică*, ed.cit, p.116

⁷ *Ibidem*, p. 122

valorilor), altul *particular* (teoria și stilistica literară), și *individual* (scriitori și opera),”⁸ notează în studiul său Ion Ianoși legat de estetica lui Tudor Vianu.

Tratatele de estetică și de filosofie a culturii, cât și interferența acestor două discipline s-au constituit în debutul activității de cercetare interdisciplinară a lui Tudor Vianu, ca, mai apoi, în perioada maturității, aceste două domenii de studiu să primească o interfață comună – *arta*, prin translarea accentului de pe „*cultură*” pe „*artă*”. Pentru că există artă, spune Tudor Vianu, poate exista o societate mai bună, o viață morală mai nobilă, o știință mai completă, mai adâncă și mai adevărată.

În Capitolul II. al parcurșului cercetării noastre aducem referiri la **Filosofia operei de cultură a lui Tudor Vianu** - 2.1. *Despre cultură în studiile lui Tudor Vianu*; 2.2. *Filosofia culturii la Tudor Vianu*; 2.3. *Teoria valorilor și problematica originalității valorilor la Tudor Vianu*; 2.4. *Activismul cultural – activitate creatoare de valori culturale*; 2.5. *Idealul cultural ca activism cultural*; 2.6. *Ideea de perfecțiune în artă*, unde am punctat problematica definitorie a concepției lui Tudor Vianu despre cultură, centrată pe *valoare* ca interfață între *conștiință* și *lucruri*. De unde și necesarele „opriri” asupra *teoriei formale și materiale a culturii*, a condițiilor ce fac posibile întruparea *valorilor culturale*, *mijloacele* de care aceste operații se folosesc și idealurile care le conduc, rezervând un loc important omului, ca „model uman” al *concepției activiste*, care stă sub semnul ideii de „ideal clasic al omului”, concept ale cărui trăsături definitorii sunt conștiința individualității și conștiința participării la spiritul universal, acolo unde „*Omul trăiește în echilibru cu natura și cu sine însuși*”.

Cum problema valorii ocupă un loc central în filosofia culturii, Tudor Vianu consideră necesară lămurirea semnificației termenului de *valoare*, și îl formulează pe scurt „*o valoare este obiectul unei dorințe*”⁹, fizice sau morale care pot fi satisfăcute de un *bun*. Caracterul diferențial al valorilor este dat, potrivit lui Tudor Vianu, de aspirațiile sufletești prin „întruparea” fiecărei valori. Actul cultural subiectiv prin care un obiect intră în sfera valorilor, se însoțește cu un sentiment specific – sentimentul utilității când

⁸ Ion Ianoși, *Studiul O operă estetică*, în Tudor Vianu, *Estetica*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. VII

⁹ *Ibidem*, p.152

vorbim despre valoarea economică, sentimentul adevărului în cazul valorii teoretice, sentimentul binelui, al frumosului și al divinului pentru celelalte valori.

O altă preocupare a lui Tudor Vianu, vine din constatările sale legate de alte dualități remarcabile legate de numărul indivizilor la care se referă noțiunea de cultură. Astfel, definește *cultura individuală* și *cultura socială*. Aceste două puncte de vedere conjugate, conduc la obținerea unor culturi de tipuri mixte: *o cultură a individului, parțială sau totală* și *o cultură a societății, parțială sau totală*. În viziunea lui Tudor Vianu, o cultură social parțială este, *civilizația*.

Filosoful culturii reia, avantajele diferențierii valorilor - progresul cultural, progresul libertății individuale și cel al toleranței sociale - și dezavantajele, exagerate de unii filosofi ai vremii, - cum ar fi dezorganizarea societății, absența unei teme centrale de viață și pierderea de către omul modern a perspectivei totalității.

Constatările, care au apărut după ampla analiză a lui Tudor Vianu, despre problema valorii în filosofia culturii, au întărit convingerea pentru nevoia de a *păstra autonomia valorilor* (considerată de unii filosofi drept o cauză a crizei culturii), deoarece este indispensabilă „*muncii de specialitate a civilizației moderne*”, și „*posibilitatea de a depăși izolarea valorilor prin adâncirea specializării*”.

În concepția filosofului, formele culturii sunt determinate de *condițiile, mijloacele și idealurile culturii*, pe care le expune în partea a doua a lucrării *Filosofia culturii*, deosebind două condiții ale culturii, cea *materială* și cea *spirituală* și pune un accent deosebit pe mijloacele culturii. Valorile pe care familia le cultivă sunt limbajul, sentimentul moral al simpatiei, ideea autorității, ideea de ordine socială și de responsabilitate. Convingerea filosofului este că *educația familială* conține în sine câteva însușiri, pe care le consideră fundamentale, care nu pot fi înlocuite de nimeni, urmate de școală, care adaugă alte valori necesare dezvoltării individului din punct de vedere cultural.

Concepția activistă a culturii propusă de filosof, sugerează activități omenești creatoare de cultură cu atâtea ținte câte poate să-și asume o activitate omenească. Concepția activistă accentuează agentul natural, concepția raționalistă a culturii propune dezvoltarea rațiunii și tot ceea ce se leagă de această trăsătură principală, iar concepția istorică a culturii pune accent pe valoare.

Problema culturii românești este, o problemă de realizări culturale, o problemă de muncă națională, remarca Tudor Vianu în studiul său, și specifică faptul că „acei care doresc solicitarea specificului nostru trebuie ei înșiși să ia inițiativa activității în toate domeniile, în virtutea convingerii că în opere se depun tendințele profunde și iese la iveală ceea ce poate să fie specific în sufletul național. Așadar, nu raționalism, nu istorism, ci activism cultural. Idealul cultural este un ideal activist.”

Filosofia, deși recunoaște că formele gândirii nu pot epuiza viața, nu poate, totuși, renunța la concepte, întrucât scopul ei nu este trăirea vieții, ci cunoașterea ei. Opțiunea lui Tudor Vianu pentru aprofundarea fenomenului artistic în latura lui de activitate teleologică, de muncă, este motivată prin credința într-o superioară înțelegere a rolului artei în civilizația modernă a muncii. Implicată în idea artei ca muncă, valorizarea muncii, reflectată în activismul său, se încadrează în filosofia sa politică liberă. Ideea înrudirii dintre artă și muncă i-a îngăduit lui Tudor Vianu să „*construiască*” utopia sa estetică, fondată pe „*eliberarea muncii*”, prin *transformarea muncii în artă*, într-un viitor îndepărtat timpului său.

Pornind de la clasică definiție a *metodei drept cale*, (proiect), demne de a fi urmat, am propus și aplicat trei principii distincte – relevate în trei proiecte interdisciplinare descrise în **Partea a-II-a** a lucrării: „**Modernitatea unui concept: activismul cultural**”,
1. *Educația și experiența în practica activismului cultural*; 2. *Proiecte și realizări*;
2. 1. *Natura, inspirație artistică*; 2. 1. 1. Descrierea proiectului; 2. 1. 2. Etapele finale;
2. 1. 3. *Copiii & Artele – Ghid de bune practici*; 2. 2. *Omul în societate, Omul ca artist*;
2. 2. 1. Descrierea proiectului; 2. 2. 2. Etapele finale; 2. 3. *Pe urmele istoriei*; 2. 3. 1. Descrierea proiectului; 2. 3. 2. Etapele finale, parte care dorește a prezenta o demonstrație a aplicării practice a teoriei *activismului cultural*, prin încercarea de a contura o imagine personală a năzuințelor și trăirilor mele sufletești, ca om și ca profesor sau, mai nou, ca artist plastic care încearcă să se implice direct în „viața Cetății”- viața culturală a comunității locale.

Capitolul introductiv al Părții a II-a relevă o succintă prezentare a viziunii mele personale asupra principiilor desprinse din studiul filosofic al lui Tudor Vianu despre cultură, artă și istorie culturală, principii descrise, de altfel, în capitolele teoretice ale primei părți a tezei.

Ca o confirmare practică asupra naturii filosofiei culturii – care se regăsește în conceptul specific lui Tudor Vianu asupra *activismului cultural*, direct legat de *valoarea* și originalitatea unor opere de artă – sunt interpretate în cele trei proiecte interdisciplinare, propuse și realizate personal, ca argumentări practice, specifice unei cercetări științifice aplicate.

Problema omului, a naturii și a menirii sale, se impune astăzi cu atâta putere, încât am considerat-o potrivită ca subiect de cercetare, abordând-o atât ca reflecție a omului asupra lui însuși, cât și a omului ca artist. Înțelepciunea modernă pare a ne învăța că armonia nu se găsește la începutul lucrurilor și al proceselor, ci la sfârșitul lor. Un singur produs omenesc realizează armonia în fiecare moment al manifestării lui. Acest produs al spiritului și al îndemnării este arta, definiție dată de filosoful român, Tudor Vianu.

De-a lungul istoriei, educația și-a demonstrat rolul vital pentru dezvoltarea civilizației, culturii umanității, pentru creșterea gradului de ordine și raționalitate în viața socială, pentru cultivarea valorilor spirituale și conferirea, în acest fel, a unui statut elevat condiției umane.

Studiul omului în integralitatea sa, ca ființă socială cu varii conexiuni culturale, nu este posibil fără a-l corela cu universul valorilor, univers de natură să confere sens vieții sale creatoare. *Creativitatea* este educațională și poate fi evaluată și prin posibilitatea identificării anumitor căi, modele, strategii, metode, tehnici, abilități cu caracter general și/sau specifice diferitelor domenii de activitate, aplicabile în soluționarea majorității problemelor intrinsec legate de acestea. Creativitatea presupune adaptare, construcție, imaginație, detașare față de ceea ce se cunoaște deja, autonomie, curaj, și se caracterizează prin productivitate, utilitate, eficiență, ingeniozitate, noutate, originalitate, relevanță, adecvarea la realitate, valoare. În baza acestor teorii, care fac trecerea de la sentimentul valorilor la crearea lor, până la acțiunea de a le încredința unui suport concret, pentru a obține bunuri economice, științifice sau opere de artă, am conceput și am derulat proiectele interdisciplinare numite semnificativ „*Natura, inspirație artistică*”, „*Omul în societate, Omul ca artist*” și „*Pe urmele istoriei*” toate bazându-se pe considerația că natura este ca o lume complexă și diversă a unor posibile reflecții prin care omul relaționează, alege sursele potrivite formării și devenirii sale.

Legând noțiunea de *frumos* de condiția *operei de artă*, ca program al vieții spirituale a omului, al cărei conținut este întruchipat de *armonia* aflată în „sfârșitul lucrurilor” și nu în „începutul” lor, nu se poate să nu observăm particularul circuit al comunicării *operei de artă* între creator și public. Prin *faptul viu* al creării *operei de artă* se fixează, fie temporal, fie spațial – dacă nu chiar unificate în regăsitul și din nou modernul *sincretism* spațio-temporal – una din polaritățile vectorului comunicării, pe când prin *actul viu* al receptării *operei de artă* se închide acest circuit. Reprezentând interfața dintre *spirit* și *suflet*, creația artistică introdusă în circuitul comunicării se dorește a fi, prin adresabilitatea sa, un liant în formarea legăturilor sufletești și spirituale dintre oameni. Pentru că, de multe ori, culoarea unui pastel sau timbralitatea unor sonorități muzicale acced, prin metalimbajul lor, în acel spațiu al receptării și al comunicării, dincolo de cuvinte.

În sine, premisele experimentelor culturale propuse au avut ca și suport legitim idealul educației prin artă și pentru artă – artă privită ca eficient mediator în formarea culturii și a experienței tinerilor – concept care încearcă să deschidă noi căi prin care omul să relaționeze cu semenii săi, cu societatea, în fapt, *cărări* ale sufletului și ale sensibilității umane, generic numite: *Istorie, Literatură, Artă și Muzică*.

Primul proiect prezentat a pornit de la premisa că altfel percep realitatea copiii de vârstă fragedă față de adulți, de unde și denumirea sa, ca spațiu integrator: *Natura, inspirație artistică*. Prin etapele sale, proiectul și-a propus să dezvolte *imaginarul-real* al trăirilor sufletești specifice copilăriei prin contactul direct cu imaginea pictată, cu sensurile ascunse ale cuvântului scris sau ale sunetelor muzicale.

Am considerat eficientă calea prin care poezia, muzica și arta să meargă mână în mână și să înnobileze sufletul uman, cultivând de timpuriu sensibilitatea, percepția, atitudinile și un comportament adecvat față de ceea ce este valoros, acumulând noțiuni de bază care să le formeze și să dezvolte dragostea pentru cultură și civilizație.

Dorința mea a fost aceea de a găsi posibilități adecvate de adaptare a copiilor într-un mediu cultural, ca spațiu socio-temporal care să intervină nu numai în formarea unor deprinderi intelectuale ci și să stimuleze, în același timp, sentimentele și trăirile estetice ale acestora, fapt care să-i conducă la aprecierea, crearea *frumosului* – ca valoare umană perenă – și totodată să contribuie la educarea laturii lor afective.

Prin *joc* învățăm copilul să-și cunoască corpul, să-și descopere abilitatea mâinilor sau agerimea simțurilor. Nu facem astfel decât să-i facilităm experiențe de viață prin acțiune directă și nu doar prin cuvinte descriptive. A alege și a decide singur, când încă ești ocrotit de cei „mari” – aceasta este finalitatea *educației nonformale* (activism cultural). Cu atât mai mult cu cât această „libertate” se îndreaptă înspre dezvoltarea creativității de influență artistică. *Binele* și *frumosul* încifrate în creațiile artistice ale marilor maeștrii, o dată înțelese, nu pot decât să dezvolte armonios, curat și adevărat, sufletul și mintea copilului educat astfel.

De necontestat este faptul că spațiile închise, calculatorul cu imaginile sale bi-dimensionale – cu imaginile sale gata „formatate”, gata „imagine”, mereu de „alții” – sărăcia comunicării directe interumane favorizează dispariția unei dimensiuni a sufletului uman: cea a spațialității, a înțelegerii prin contact direct a realului naturii înconjurătoare, a realului trăirilor umane și, mai ales, a *Frumosul* exprimat prin *Artă*. Nu întâmplător au fost alese aceste „drumuri” ale experienței. Prin ele, mi-am propus să-i învăț pe copii să învingă dificultățile de înțelegere a propriei lor vieți, aflate în continuă devenire, prin intervenții reale, posibile, de a găsi dialog cu mediul înconjurător, prin care noi, cei care îi formăm, să-i facem să-și exerseze capacitatea de a opta și de a decide singuri, primind astfel inclusiv valori morale, etice și artistice.

Acest „altfel” de *cunoaștere* a realității – dat de imaginile artelor conexe a fost și încă este tema amintitului proiect educațional. An de an, ediție după ediție, priceperile, deprinderile, „învățăturile”, dobândite de copiii implicați în activitățile specifice acestui proiect și-au arătat roadele, nu trebuie demonstrat fiindcă sunt vizibile și evidente prin faptul că, la fiecare debut de nou an școlar au crescut numărul instituțiilor școlare dornice să participe, să se implice în acest - deja confirmat și recunoscut - *excurs al cunoașterii prin artă*.

Creativitatea și „cunoașterea continuă”, impuse de diversitatea activităților din Proiectul educațional *Natura, inspirație artistică*, au adus în prim-plan *Natura* ca temă de lucru și ne face atenți la faptul că încă mai sunt anotimpuri cu culori specifice, că încă sufletul uman mai are nevoie de culorile toamnei, de seninul zilelor de vară sau de *Frumosul etern* al operelor de artă”, concluzii care se regăsesc în Ghidul bunelor practici

în volumul *Copiii & Artele*, publicată în 2011, la Cluj-Napoca, Editura Grinta, autori Maria Kiss, Vasile Cioca, Mihaela Gorcea.

Adresate „oamenilor cetății”, proiectele s-au dorit a fi un cadru prielnic pentru a interacționa, cu diferite mijloace și metode, pentru îmbunătățirea competențelor de comunicare și socializare, sensibilizând interesul față de trecutul istoric, cultură și civilizație, fiind în același timp și exemple de bune practici în comunitatea locală.

Astfel, evenimentului cultural *Omul, Societatea, Cultura*, a devenit, în cele din urmă și suport de demonstrație practică a „teoriei” cuprinse în prima parte a acestei lucrări științifice, bazat fiind pe principii și concepte dezvoltate de iubitorul de cultură și artă, Tudor Vianu.

Despre perspectiva relativității și a veșnicei schimbări, Tudor Vianu releva în studiile sale că lumea poate fi schimbată prin inserarea efortului omenesc de perfecționare, iar convingerea sa declarată este idealul activist în spirit umanist, care este superior celorlalte idealuri (raționalist, universalist, istorist, relativist) prin afirmarea libertății creatoare a omului și prin înțelegerea culturii „ca o întregire, ca o umanizare continuă a naturii”, în care creația culturală se poate manifesta plenar.

Idealul cultural imaginat de Tudor Vianu era un *ideal activist*, dezvoltat și apreciat de gânditorul român ca o soluție aplicabilă tuturor manifestărilor culturale de interes general ale societăților moderne. Activismul despre care vorbește Tudor Vianu îl definește ca un participant activ la viața societății și un gânditor raționalist și umanist de mare forță. El evidențiază idealul clasic al omului, înțeles ca model uman demn de a fi urmat permanent.

Plasând în epicentrul reflecțiilor sale filosofice *cultura* și *valoarea* – cu raportare directă la realitățile culturale europene și naționale ale vremii sale – cel care vedea problema istoriei ca *fapt istoric* devenit *fapt de cultură* – ca realitate ce conține sau stă în legătură cu o *valoare a culturii* – și ne gândim aici la *activismul* gânditorului umanist Tudor Vianu, își găsește un inedit ecou în cadrele proiectului cultural interactiv, cu un titlu semnificativ: „**Pe urmele istoriei**”. Gândit ca o manifestare amplă, proiectul are două etape. Prima etapă, cu titlul „*Pe urmele Istoriei*”, se poate considera o continuare a proiectului multicultural „*Omul în societate, Omul ca artist*”, reluat și integrat în contextul noilor sesiuni de dezbateri. O a doua etapă, propusă ca o extindere în *timp* și

spațiu, numit „*Istorie Fără Frontiere*”, presupune o implicare în istoria, filosofia și arta națională și europeană, urmărind *Obiceiuri și tradiții la curțile imperiale*, prin vizitarea unor monumente și instituții de cultură, urmate de mese rotunde, dezbateri, ateliere de creație, finalizate cu expoziții, cu dorința de a fi derulat pe parcursul următorilor ani.

Ritmul imperturbabil al spațiului transilvănean își află întruchiparea în cadrele de moment ale proiectului-eveniment cultural ***Pe urmele istoriei***. Ilustrând perenitatea unor principii fundamentale ca cele de *cultură* și *valoare*, aderând la realul unui concept ce considera „*ideea, cunoașterea*” nu ca *un fapt de cunoaștere, ci [ca] un fapt de trăire*”, unde *valoarea* joacă un important loc în viața umană, în viața culturii și a civilizațiilor – pentru ca să apelăm tot la expresiile specifice filosofiei lui Tudor Vianu – acest proiect și-a propus să reactualizeze factorii determinanți ai formelor culturii (condițiile, mijloacele și idealurile culturii) în viziunea omului de cultură modern ce trăiește în acest spațiu de străveche civilizație. ***Scopul***, ca o cauză finală a *culturii* prin care se realizează *valorile* acestui amplu proiect a fost nu numai acela de a pune în valoare importanța atestării documentare a unor obiective și monumente istorice din Transilvania – centrate pe zona **Potaissa – Napoca – Porolissum** (centre culturale prezente ca frontiere și limite în Europa antică, medievală și modernă), dar și de a semnala contribuția civilizatoare a imperiilor care au dominat zona transilvăneană. Ca pas spre viitor, proiectul și-a propus și educarea și sensibilizarea tineretului înspre cultura națională, plecând din zona Transilvaniei, prin intermediul unor acțiuni practice, gândite ca incursiuni ale cunoașterii prin spațiul comun al istoriei, artei și filosofiei acestor meleaguri.

Nu întâmplător, au fost alese ca locuri de desfășurare ale acțiunilor culturale, atât spațiul încărcat de istorie al *Bastionului Croitorilor* sau al *Casei Matia Corvin* din Cluj-Napoca, *Muzeul de Istorie Turda*, *Castrul Roman* și *Salina Turda*, și *Porolissum*. Toate sunt puncte comune, legate de un trecut istoric, cultură și civilizație, cuprinse într-un program interactiv artistic-cultural.

Acest eveniment, conceput ca o „*arheologie a prezenței*”, văzută ca și interdisciplinaritate între arte și mediile sale, s-a dorit a fi *arheologia* unor resurse inepuizabile în care, spre deosebire de cercetătorii istorici, pornind de la aceleași presupoziii și imaginar, artistul este privilegiatul libertății, el netrebuind să le valideze teoretic, sau să distingă explicativ între *imaginarul-real* și *realul-imaginar*. Participanții

s-au regrupat în jurul unui nucleu de artiști profesioniști pentru a continua, împreună cu alți invitați, veniți și de peste hotare, „semnul interogației” și cel al preocupărilor individuale, plasate între *mărturie* și *mărturisire* și direct legate de sursele inepuizabile ale unor situri arheologice, cum este cel de la *Porolissum*, urmat de *Napoca* și *Potaissa*.

Adresate „oamenilor cetății”, proiectele au constituit un cadru prielnic pentru a interacționa, cu diferite mijloace și metode, pentru îmbunătățirea competențelor de comunicare și socializare, sensibilizând interesul față de trecutul istoric, cultură și civilizație, fiind în același timp și exemple de bună practică în comunitatea locală.

Credem că este de domeniul evidenței faptul că toate proiectele prezentate aici sunt rezultate din sincera dorință de a-mi găsi propria-mi cale spre o firească împlinire profesională și umană – dificil, de altfel, de a fi obținută într-o societate mai mult decât controversată cum este cea de astăzi.

Concluzii:

Toate cercetările esteticienilor, fie filosofice sau particular-artistice, pe care le-am parcurs – unele chiar aprofundat – în prezenta teză de doctorat conduc spre observarea capacității înnoitoare a celor mai exacte și „naturale” științe care contribuie la fundamentarea esteticii și la investigarea materiilor ei specifice. Reapare, astfel, șansa de a corela arta cu natura, prin științele sau metodele lor cele mai inedite.

Dacă, din unghiul filosofiei este o încercare de comuniune a extremelor, fie de natură ontologică, fie, mai degrabă, epistemologică, dinspre domeniul esteticii se remarcă largul evantai de impulsuri ce tind să o îmbogățească. Sunt impulsuri care provin, pe de o parte, din aplicabilitatea cea mai practic-artistică, iar pe de altă parte, din teoria cea mai teoretic-științifică. Estetica nu evită sursele inspiratoare cele mai diverse. Artiștii, criticii, teoreticienii de ramură, filosofii de felurite orientări și oamenii de știință de variate profesii se susțin reciproc – voit sau nevoit – în susținerea esteticii și a filosofiei. Câte unul ar putea să aparțină mai multor domenii și astfel să demonstreze perfecta lor compatibilitate.

Inerenta concluzie este că disciplina esteticii se revigorează și valorizează interdisciplinar. Se susține astfel ipoteza că „*esteticianul ar putea să devină, uneori pe nesimțite, cel pentru care contează o artă sau critica unei arte, o știință sau o modalitate*

a filosofiei. Asupra dezvoltării spirituale a unei națiuni își pun, fără îndoială, amprenta anumite afinități electivă. În cazul nostru, ele au gravitat un timp în jurul literaturii și al criticii literare. Fără ca acestea să slăbească în intensitate, li s-au asociat cu timpul alte arte și teoretizări ale lor, precum și investigații de psihologie și sociologie, ontologie și axiologie, logică și lingvistică, fizică și matematică. Acumulările și perspectivele favorizează regândirea esteticii într-un imaginar dar, pe drept, imaginabil spațiu de întretăiere a semnalelor captate de pretutindeni.”¹⁰

Dincolo de mult teoretizatul „specific național”, în dublul sens al idealului clasic promovată și de Tudor Vianu prin „activismul său cultural”, cuvintele unui mare clasic german, Wolfgang Goethe, rămân valabile și azi: *„Nu există nici artă, nici știință care să aparțină unei singure țări. Și una și cealaltă aparțin lumii întregi, ca tot ce este bun și nobil, nu se pot dezvolta decât datorită influenței libere și reciproce a tuturor contemporanilor, în respectul față de tot ceea ce nu vine din trecut.”¹¹*

Experimentul propus de această teză de doctorat este nu mai puțin integrator. Precum afirma Tudor Vianu în citate celebre *„nu există experiențe inutile care să nu ajute la crearea personalității.”*

Aceasta a fost calea deschisă de destin înspre lumea fascinantă, greu de cuprins pentru un novice în ale esteticii filosofice, reprezentată în arealul gândirii românești, de Tudor Vianu.

¹⁰ Ion Ianoși, *Prefață la Vasile Morar, Despre frumos și artă, Tradițiile gândirii estetice românești*, Editura Minerva, București, 1984, p.XLIV.

¹¹ Wolfgang Goethe, *cit. cf. C.W. Ceram – Zei, Morminte, Cărturari*, București, Editura Științifică, 1968, p.5

BIBLIOGRAFIE

I. Opera lui Tudor Vianu

- Vianu, Tudor,** *Opere, 1, Scrieri literare*, Antologie, note și postfață de Gelu Ionescu, Ediție îngrijită de Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu și Gelu Ionescu, București, Editura Minerva, 1971
- Vianu, Tudor,** *Opere, 2, Scriitori români*, Antologie și note de Matei Călinescu și Gelu Ionescu, Prefață de Matei Călinescu, Text stabilit de Cornelia Botez, București, Editura Minerva, 1972
- Vianu, Tudor,** *Opere, 3, Scriitori români*, Antologie și note de Matei Călinescu și Gelu Ionescu, Prefață de Matei Călinescu, Text stabilit de Cornelia Botez, București, Editura Minerva, 1973
- Vianu, Tudor,** *Opere, 4, Studii de stilistică*, Partea a 2-a, Antologie, note și prefață Sorin Alexandrescu, Text stabilit de Carmen Botez, Ediție îngrijită de Sorin Alexandrescu și Gelu Ionescu, București, Editura Minerva, 1975
- Vianu, Tudor,** *Opere, 5, Studii de stilistică*, Antologie, note și prefață Sorin Alexandrescu, Text stabilit de Carmen Botez, Ediție îngrijită de Sorin Alexandrescu și Gelu Ionescu, București, Editura Minerva, 1975
- Vianu, Tudor,** *Opere, 6, Studii de estetică*, vol. I, Ediție și note de Gelu Ionescu, București, Editura Minerva, 1976
- Vianu, Tudor,** *Opere, 7, Studii de estetică*, Ediție și note de Gelu Ionescu și George Gană, Postfață de George Gană, Editura Minerva, București, 1978
- Vianu, Tudor,** *Opere, 8, Studii de filozofie a culturii*, Ediție de Gelu Ionescu și George Gană, Note de George Gană, Editura Minerva, București, 1979
- Vianu, Tudor,** *Opere, 9, [Studii]*, Ediție de Gelu Ionescu și George Gană, Note și prefață de George Gană, Editura Minerva, București, 1980
- Vianu, Tudor,** *Opere, 10, Studii de literatură universală și comparată*, Ediție de Gelu Ionescu și George Gană, Note de George Gană, București, Editura Minerva, 1982
- Vianu, Tudor,** *Opere, 11, Studii de literatură universală și comparată*, Partea a 2-a, Note și prefață de George Gană, București, Editura Minerva, 1983

- Vianu, Tudor,** *Opere, 12, Arte plastice; Arte ale spectacolului, Critică și metodologie literară,* Ediție și note de George Gană, București, Editura Minerva, 1985
- Vianu, Tudor,** *Opere, 13, Cursuri universitare,* Ediție și note de George Gană, București, Editura Minerva, 1987
- Vianu, Tudor,** *Opere, 14, Corespondență; Interviuri; Poemul „Arcadia”,* Ediție îngrijită de Vlad Alexandrescu, cu un text de Gelu Ionescu, București, Editura Minerva, 1990
- Vianu, Tudor,** *Studii de filosofia culturii,* Ediție îngrijită de Gelu Ionescu și George Gană, Studiu introductiv de George Gană, Editura Eminescu, București, 1982
- Vianu, Tudor,** *Studii de stilistică,* Ediție îngrijită cu studio introductive și note de Sorin Alexandrescu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968
- Vianu, Tudor,** *Tezele unei filosofii a operei,* Prefață de Mircea Martin, Postfață de Ion Vasile Șerban, București, Editura Univers, 1999
- Vianu, Tudor,** *Estetica,* Studiu de Ion Ianoși, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Vianu, Tudor,** *Filosofia culturii și teoria valorilor,* Ediție îngrijită de Vlad Alexandrescu, Text stabilit de Vlad Alexandrescu și Adriana Zaharia, Studiu introductiv și repere critice de Ilie Pârvu, București, Editura Nemira, 1998
- Vianu, Tudor,** *Filosofie și poezie,* București, Editura Albatros, 1997
- Vianu, Tudor,** *Introducere în teoria valorilor,* București, Editura Albatros, 1997
- Vianu, Tudor,** *Studii de filosofie și estetică – Dualismul artei,* București, Editura 100+1GRAMAR, 2001
- Vianu, Tudor,** *Gândirea estetică,* Antologie, prefață și tabel cronologic de Vasile Morar, București, Editura Minerva, 1968
- Vianu, Tudor,** *Idealul classic al omului,* Studiu introductive de Mircea Martin, București, Editura Enciclopedică, 1975
- Vianu, Tudor,** *Mihai Eminescu,* Prefață de Al. Dima, Iași, Editura Junimea, 1974

II. Lucrări generale, studii, articole

- Angi, Ștefan,** *Prelegeri de estetică muzicală*, Editura Universității din Oradea, 2004
- Boroneant, Vasile,** *Ghidul muzeelor*, Editura CINOR S.A. ,București, 1990
- Biberi, Ion,** *Tudor Vianu*, București, Editura pentru Literatură, 1966
- Ceram, C., W.,** *Zei, Morminte, Cărturari*, Editura Științifică, București, 1968
- Constantinescu, Grigore,** *Cântecul lui Orfeu*, Editura Eminescu, București, 1979
- Cioca, Vasile,** *Jocul de-a arta*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007
- Dima, Alexandru,** *Gândirea românească în estetică, Aspecte contemporane*, Ediție îngrijită, prefață, note și referințe de Mircea Muthu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992
- Dima, Victor,** *Educație Plastică*, Manual pentru clasa a VI-a, Editura Teora, 1998
- Dumitrescu- Bușulenga, Zoe,** *Itinerarii prin cultură*, București, Editura Eminescu, 1982
- Gană, George,** *Tudor Vianu și Lumea culturii*, Editura Minerva, București, 1998
- Havel, Marc,** *Tehnica tabloului*, București, Editura Meridian, 1980
- Ianoși, Ion,** *Esteticieni critici și esteticieni filosofi, Prefată la Vasile Morar, Despre frumos și artă, Tradițiile gândirii estetice românești*, București, Editura Minerva, 1984
- Ianoși, Ion,** *O operă estetică – O estetică a operei !, Studiu introductiv la Tudor Vianu, Estetica*, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Ianoși, Ion,** *O istorie a filosofiei românești – în relația ei cu literature –*, Cluj, Editura Biblioteca Apostrof, 1996
- Kis, Maria; Gorcea, Mihaela; Cioca, Vasile,** *Copiii & Artele*, Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2011
- Lungu, Vasile,** *Opera lui Tudor Vianu*, București, Editura Eminescu, 1999
- Lungu, Vasile,** *Viața lui Tudor Vianu*, București, Editura Minerva, 1997
- Măciu, Mircea,** *Antologie de filosofie românească*, vol. I – VI, Editura Minerva, București, 1985
- M.E.C.I.,** *Revista Invățământului preșcolar*, nr. 1-2, 2009, Tipar C.N.I., Cores?” S.A.

- M.E.C.I.**, *Revista Invățământului preșcolar*, nr. 2, 2007, Tipar C.N.I., „Coresi” S.A.
- Morar, Vasile**, *Despre frumos și artă, Tradițiile gândirii estetice românești*, vol. II, București, Editura Minerva, 1984
- Muscă, Vasile**, *Tudor Vianu în Scriitori români*, Coordonator Mircea Zăciu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978
- Muscă, Vasile**, *Încercare asupra gândirii românești, Schița unui profil istoric*, ed. a II-a rev., Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2002
- Nicola, Ioan**, *Pedagogie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992
- Niedermaier, Astrid**, *Educația muzcală modernă*, Sibiu, Editura Hora, 1999,
- Nicolescu, Corina**, *Muzeologie generală*, București, 1975.
- Săndulescu-Verna, C.** *Materiale și Tehnica picturii*, Timișoara, Editura Marineasa, 2000
- Simion, Eugen**, *Scriitori români de azi*, II, București, Editura Cartea Românească, 1976
- Simion, Eugen**, *Fragmente critice*, III, Mit, Mitizare, Mistificare, Fundația Scrisului Românesc, București, Editura Univers, 1999
- Stanciu, Ion Gh.**, *O istorie a pedagogiei universale și românești până la 1900*, Editura București, Didactică și Pedagogică, 1977
- Stoicescu, Cleja, Claudia**, *Sub semnul muzeului. Arta de a privi*, București, 1983
- Tatarkiewicz, Wladyslaw**, *Istoria esteticii*, vol. I, Traducere de Sorin Mărculescu, Prefață de Titus Mocanu, București, Editura Meridiane, 1978
- Vasilescu, Luminița**, *Cultură și valoare la Tudor Vianu*, Biblioteca departamentului de Filosofie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș - Bolyai, Cluj-Napoca
- Vaida, Petru**, *Tudor Vianu în apărarea Esteticii*, România liberă, nr.15, 2006
- Vaida, Petru**, *Opera filosofică a lui Tudor Vianu*, București, Editura Enciclopedică, 2004

SURSE ONLINE

* * * **Dexonline.ro** - Definiții, dictionar explicativ al limbii române , 2012

* * * **Web site** - Autori. Citatepedia.ro, 2012

* * * **Wikipedia**, - Date biografice , 2013